

«6D011900 – Шетел тілі: екі шетел тілі» мамандығы бойынша
философия докторы (PhD) дәрежесін алу үшін дайындаған
Байдельдинова Гульмира Муратовнаның
«Техникалық жоғары оқу орнында шетел тілін оқыту кезінде
оқытушының жетекшілігімен студенттердің өзіндік жұмысын
жетілдірудің ғылыми-әдістемелік негіздері» тақырыбындағы
диссертациясы бойынша

АННОТАЦИЯ

Зерттеудің өзектілігі. Кредиттік оқыту технологиясы жағдайында негізгі рөлдердің бірі студенттің өзіндік жұмысына бөлінген, бұл қазіргі білім беру парадигмасымен байланысты, оның талабы адамды оқуға үйрету, өзін-өзі тәрбиелеу іс-әрекетіне уәждемені қалыптастыруға ықпал ету болып табылады.

Қазақстанның жоғары оқу орындарында оқу процесін ұйымдастырудың екі нысаны бар, олардың нысаналы бағыты студенттердің білім беру кеңістігінде өз бетінше бағдарлану қабілетін дамыту болып табылады. Бұл студенттің өзіндік жұмысы (СӨЖ) және оқытушының жетекшілігімен жүргізілетін студенттің өзіндік жұмысы (СОӨЖ). Егер СӨЖ студенттің тәуелсіз қызметін толығымен қамтыса, онда СОӨЖ оқытушы мен студенттің өзара әрекеттесуін қамтиды, бұл студенттің өзіндік жұмысын бағыттау қажеттілігінен туындайды. Сонымен, СОӨЖ өзін-өзі тәрбиелеу қабілетін қалыптастыру үшін берік негізі бола отырып, сабақтың осы түрін өткізу қажеттілігін анықтайды.

Білім беру саласындағы студенттің оқытушының жетекшілігімен жүргізілетін өзіндік жұмысына қатысты ғылыми-әдістемелік әдебиеттер мен нормативтік-құқықтық құжаттарды талдау сабақтың осы түрін ұйымдастырудың рөлі, орны, мәні мен ерекшелігі туралы екіұштылық түсінігін көрсетеді, сондықтан СОӨЖ ұйымдастыру бойынша әдіснамалық платформаның жоқтығынан көрінеді. Еліміздің жоғары оқу орындарында кредиттік оқыту технологиясын енгізудің елеулі мерзіміне қарамастан, әлі күнге дейін СОӨЖ тиімді ұйымдастыру проблемасы байқалады. Бұл көптеген факторларға байланысты, олардың негізгісі қазіргі заманның жаһандық сын-тегеуріндеріне жауап ретінде білім беру жүйесіндегі өзгерістердің жоғары серпіні болып табылады. Бұл аспектідегі негізгі бағыт-өмір бойы оқу дағдыларын қалыптастыру және дамыту, бұл студенттердің өзіндік танымдық белсенділігінің қалыптасу деңгейіне байланысты. Сондықтан барлық білім беру процестерін, соның ішінде студенттердің өзіндік жұмысын ұйымдастырудың әдіснамалық платформаларын және СОӨЖ ұйымдастыру тетіктерін үнемі жетілдіруге шұғыл қажеттілік бар.

Зерттеліп жатқан проблемаға алғашқы жақындағанда, қазіргі педагогика ғылымында оның дамуының өте жоғары дәрежесін байқау қиын емес. Ғалымдарының арасында Л.Г. Вяткин, М. Г. Гарунов, И. Я. Лернер, М.

И. Махмутов өз еңбектерін осы мәселеге арнады. Классикалық дамыған бұл проблема П. И. Пидкасистый жазбаларында ұсынылған. Қазақстандық ғалымдар арасында бұл мәселе Д. Н. Асанованың, Н. А. Соловьеваның, Г. Т. Әубәкірованың, Б. А. Досжановтың, Ш. А. Стамқұлованың, Д. А. Каппасованы және т. б. бірқатар зерттеулерінің тақырыбы болды.

Бұл еңбектерде зерттелетін мәселенің көптеген аспектілері дәстүрлі дидактика тұрғысынан ашылады. Сонымен қатар, жоғары оқу орнында оқу процесінің барлық аспектілерін үнемі жаңғыртудың стратегияларын, тетіктерін іздестірудің өткір қажеттілігі сезіледі. Бұл ғылыми әдебиеттерді зерттеуде оңай анықталады.

Осыған байланысты, СОӨЖ ұйымдастыруды үнемі жетілдіру қажеттілігі мен осы процесті үздіксіз жетілдіруді мақсатты әдістемелік қамтамасыз етудің болмауы арасында қарама-қайшылықтың болуы туралы айтуға негіз бар. Сонымен қатар, бұл қайшылық СОӨЖ ұйымдастыратын пәндердің ерекшелігімен күрделене түседі. Бүгінгі таңда болашақ мамандардың халықаралық ортада кәсіби қарым-қатынасы үшін шет тілін меңгеру өте маңызды. Қазақстанда үш тілді білім беруді дамытуға арналған нық бағдар алынғаны кездейсоқ емес, мұнда шет тілдері арасынан ағылшын тіліне баса назар аударылады. Сонымен қатар, техникалық бағыттағы тілдік емес мамандықтардың өкілдері оны игеруде ерекше қиындықтарға тап болады. Осылайша, «Техникалық жоғары оқу орнында шетел тілін оқыту кезінде оқытушының жетекшілігімен студенттердің өзіндік жұмысын жетілдірудің ғылыми-әдістемелік негіздері» диссертациялық зерттеу тақырыбын таңдау өте орынды болып табылады.

Зерттеу мақсаты: техникалық жоғары оқу орнында шет тілін оқу кезінде оқытушының басшылығымен студенттердің өзіндік жұмысын ұйымдастыруды жетілдіру технологиясын әзірлеу және ғылыми негіздеу.

Зерттеу объектісі: шет тілін оқытуда техникалық мамандықтар студенттерінің танымдық тәуелсіздігін қалыптастыру процесі.

Зерттеу пәні: техникалық университетте шет тілін оқытуда оқытушының жетекшілігімен студенттің өзіндік жұмысын ұйымдастыруды жетілдірудің тетіктері мен стратегиялары.

Зерттеу міндеттері. Мақсаты мен гипотезасына сәйкес зерттеудің келесі міндеттері анықталды:

- техникалық жоғары оқу орнында шетел (ағылшын) тілін оқу кезінде оқытушының басшылығымен студенттердің өзіндік жұмысының ерекшеліктерін анықтау;
- техникалық жоғары оқу орнында шетел (ағылшын) тілін оқу кезінде студенттердің негізгі құзыреттілігін анықтау және оны бағалау өлшемдері мен көрсеткіштерін әзірлеу;
- ерекшеліктерін ескере отырып, техникалық жоғары оқу орнында шетел тілі бойынша оқытушының басшылығымен студенттің өзіндік жұмысын ұйымдастыруды жетілдіру технологиясын әзірлеу;

- техникалық жоғары оқу орнында шетел тілі бойынша оқытушының жетекшілігімен студенттің өзіндік жұмысын ұйымдастыруды жетілдіру технологиясын экспериментальды түрде тексеру.

Зерттеудің әдіснамалық негізі отандық және шетелдік ғалымдардың еңбектері болып табылады:

- шет тілі, көптілді білім берудің әдіснамасы мен теориясы (С.С. Кунанбаева, Б.А. Жетписбаева);
- оқытудың кредиттік технологиясы бойынша оқу процесін ұйымдастыру (С.Б. Абдыгаппарова, Г.К. Ахметова, А.А. Кусаинов және тағы басқалар);
- шетел тілін оқыту теориясы мен әдістемесі (Н.И. Гез, Н.Д. Гальскова, А.Н. Щукин, Г.В. Рогова);
- тұлға теориясы және қызмет философиясы (Г. Гегель, И. Кант);
- білім беру проблемаларын зерттеудің классикалық және инновациялық психологиялық-педагогикалық тәсілдері (В.Г. Афанасьев, В.Д. Шадриков, В.А. Якунин, Г.М. Коджаспирова, Ш.А. Амонашвили, В.С. Сухомлинский, И.С. Якиманская, В.В. Сериков, К.М. Арынгазин, Л.С. Выготский, А.Н. Леонтьев, В.С. Мерлин, С.Л. Рубинштейн, А.П. Сейтешев, П.Я. Гальперин, В.В. Давыдов, В.П. Зинченко, Н.Ф. Талызина, Ш. Т. Таубаева, М.А. Данилов, В.В. Краевский, М.Н. Скаткин, Д. М. Джусубалиева, Г. З. Алибекова, А.Т. Абдухаирова, А.К. Рысбаева, Б.М. Тажигулова, Н.А. Адельбаева, З.А. Исаева, М.А. Кудайкулов, Б.А. Абдикаримов, С.Т. Каргин, И.П. Подласый, И.А. Зимняя және тағы басқалар).

Қойылған міндеттерге сәйкес мынадай **зерттеу әдістері** қолданылды: білім беру саласындағы нормативтік-құқықтық құжаттарды зерделеу, зерттеу мәселесі бойынша психологиялық, педагогикалық және әдістемелік әдебиеттерді зерделеу және талдау; педагогикалық эксперимент, байқау, сауалнама жүргізу, тестілеу, салыстырмалы әдіс, деректерді статистикалық өңдеу.

Диссертациялық зерттеудің ғылыми жаңалығы мен теориялық маңыздылығы:

- 1) техникалық жоғары оқу орнында шетел тілін оқыту кезінде оқытушының басшылығымен студенттің өзіндік жұмысының ерекшеліктерін ашу;
- 2) техникалық жоғары оқу орнында шетел тілі бойынша оқытушының басшылығымен студенттің өзіндік жұмысын ұйымдастыруды жетілдіру технологиясын әзірлеу және ғылыми негіздеу;
- 3) техникалық жоғары оқу орнында шетел тілі бойынша оқытушының басшылығымен студенттердің өзіндік жұмысын ұйымдастыру және жетілдіру проблемасының ғылыми әзірлену дәрежесін кеңейтетін қорытындылардың болуы.

Жұмыстың практикалық маңыздылығы:

- шетел (ағылшын) тілін оқытуда техникалық жоғары оқу орындары студенттерінің танымдық дербестігін қалыптастыруға бағытталған жаттығулар жүйесін әзірлеу;
- «Professional English in Metallurgy; Materials Science» электрондық құралды әзірлеу;
- техникалық жоғары оқу орындарының студенттеріне арналған «Кәсіби-бағытталған шетел тілі» пәні бойынша «Оқытушының жетекшілігімен жүргізілетін студенттердің өзіндік жұмысы бойынша әдістемелік нұсқауларды (СОӨЖ)» дайындау және басып шығару.

Алынған нәтижелердің сенімділігі мен негізділігі қолданылатын әдістердің қойылған зерттеу міндеттеріне сәйкес келуімен қамтамасыз етіледі, олардың негізгілері: алғашқы екі мәселені шешу үшін — ғылыми әдебиеттерді іздеу, зерттелетін проблема бойынша теориялық және эмпирикалық материалдарды ғылыми талдау әдістері; үшінші мәселені шешу үшін — педагогикалық жүйелерді жіктеу, жүйелеу және модельдеу әдістері; төртінші міндетті шешу үшін — диссертациялық жұмыстың негізгі нәтижелерін ашық баспасөзде жариялау арқылы ғылыми талқылау әдістері, жоғары білімнің нақты практикасында зерттеудің қолданбалы нәтижелерін практикалық верификациялау әдістері, жинау және өңдеу әдістері, сондай-ақ алынған статистикалық деректерді салыстырмалы және корреляциялық талдау әдістері.

Қорғауға шығарылатын негізгі ережелер:

1. Техникалық жоғары оқу орнында шетел (ағылшын) тілін оқу кезінде оқытушының жетекшілігімен студенттердің өзіндік жұмысының ерекшеліктерін келесі логикада баяндаған жөн: мақсаты – мақсатты нәтижеге айналдыру құралы-күтілетін нәтиже. Бұл интерпретацияда техникалық ЖОО-дағы СОӨЖ-нің мақсаты студенттердің халықаралық ортада кәсіби қарым-қатынас үшін арнайы терминологияны қолдану бойынша сөйлеу дағдылары мен іскерлігін дербес дамытуға бағытталған студенттердің шет тіліндегі дайындық деңгейін ескере отырып, оқу процесін саралау болып табылады. Бұл мақсат күтілетін нәтижеге негізделеді, оның бейнесі жеткілікті деңгейде қалыптасуымен анықталады: 1) кәсіби терминологияны қолдана отырып, шет (ағылшын) тілінде оқу, жазбаша хабарлама жасау дағдылары мен стратегиялары; 2) оқу-ақпараттық, компенсациялық, дербес шығармашылық компоненттері болып табылатын танымдық-практикалық дербестік стратегияларын меңгеру дағдылары. Бұл ретте жоспарланған нәтижелерге техникалық жоғары оқу орнындағы СОӨЖ бойынша ұйымның барабар әдістерін, нысандары мен құралдарын таңдау есебінен қол жеткізуге болады, олар 1) деңгейлік және бейіндік саралауды интеграциялау принципіне және «білімнің қосарланған кіруі» принципіне бағынуға тиіс; 2) мазмұндық жоспарда өзіндік дағдыларды дамытуға бағытталған оқу тапсырмаларының жүйесі ұсынылуға тиіс, бірқатар оқу пәндері контентінің жүйелік жиынтығына негізделген, оның ішінде «Шетел (ағылшын) тілі», «Кәсіби - бағытталған шетел (ағылшын) тілі», шет тілі бойынша басқа да элективті

пәндер, сондай-ақ шет (ағылшын) тіліндегі арнайы (техникалық) пәндер болуы мүмкін.

2. СӨЖ жетілдіру үшін студенттердің базалық құзыреттілігі олардың шетелдік (ағылшын) тілді меңгерудегі танымдық-практикалық дербестігі болып табылады, ол өз бетінше оқу іс-әрекетінде олардың оқу уәждемесі мен оқу белсенділігінің деңгейімен анықталады. Техникалық мамандықтар студенттерінің танымдық-практикалық дербестігін дамытудың ерекшеліктері олардың шет тілін меңгерудің келесі оқу стратегияларын қолдануға қабілеттілігінде:

- оқу-ақпараттық;
- компенсациялық;
- дербес-шығармашылық.

3. Үздіксіз жетілдіру технологияларының қазіргі заманғы теориясының және үздіксіз жетілдіру процесінің тұжырымдамасының (Кайдзен технологиясы) негізгі ережелеріне сәйкес әзірленген техникалық жоғары оқу орнында шетел тілі бойынша оқытушының жетекшілігімен студенттің өзіндік жұмысын ұйымдастыруды жетілдіру технологиясы. Сонымен қатар, бұл технология біз анықтаған техникалық университеттегі шет тілі бойынша СӨЖ ерекшеліктерін ескереді, сондықтан оның ғылыми сенімділігін қамтамасыз етеді және оның өзектілігін негіздейді.

4. Біз жасаған технологияны практикалық тексеру нәтижелері, оның өміршеңдігін растайды.

Зерттеу нәтижелерін апробациялау және енгізу.

Диссертациялық жұмыстың мазмұны автордың 21 жарияланымында, соның ішінде Scopus - 3 базасына кіретін ғылыми басылымдарда, БҒСБК ұсынған басылымдарда - 3, халықаралық ғылыми конференция материалдарында - 8, басқа басылымдарда - 3 жарық көрді. Бұдан басқа, техникалық мамандықтар бойынша 1 әдістемелік құрал, СӨЖ ұйымдастыру бойынша 2 әдістемелік нұсқаулық, 1 зияткерлік меншік куәлігі әзірленді және шығарылды.

Техникалық жоғары оқу орнында шет тілі бойынша СӨЖ ұйымының әзірленген технологиясы Қарағанды қаласының ҚарТУ базасында апробацияланды.

Диссертацияның құрылымы мен көлемі. Диссертация 105 беттен тұрады, кіріспеден, екі бөлімнен, қорытындыдан, пайдаланылған әдебиеттер тізімінен тұрады. Диссертацияның 7 қосымшасы бар. Жұмыста 20 кесте және 11 сурет бар. Әдебиеттер тізіміне 186 дереккөз кіреді.